

Kaznodzieja jako twórca historii oraz tekstów historycznych

Opis zagadnienia

Dlaczego kaznodziejów polskich można uznać za ludzi tworzących historię i teksty historyczne? Działalność kaznodziejów w Polsce ma tradycję niemal tak długą jak istnienie państwa polskiego. Ich działalność, choć z reguły nastawiona na rozszerzanie i umacnianie kultu religii katolickiej, przynosiła również inne efekty i konsekwencje. Wypowiadali się w kwestiach obyczajowych, ukazujących moralność danych czasów, ale również na tematy polityczne. Odwoływali się chętnie do wszelkich przejawów życia codziennego, ponieważ podejmowanie w oracjach zwykłych problemów wiernych sprawiało, że ich przekaz trafiał do serc słuchaczy. Poza tym dla wielu wciąż byli źródłem wiedzy o świecie. To sprawia, że kaznodziejów można uznawać za kreatorów historii, a pozostawione przez nich teksty to bogate w różne informacje źródła historyczne.

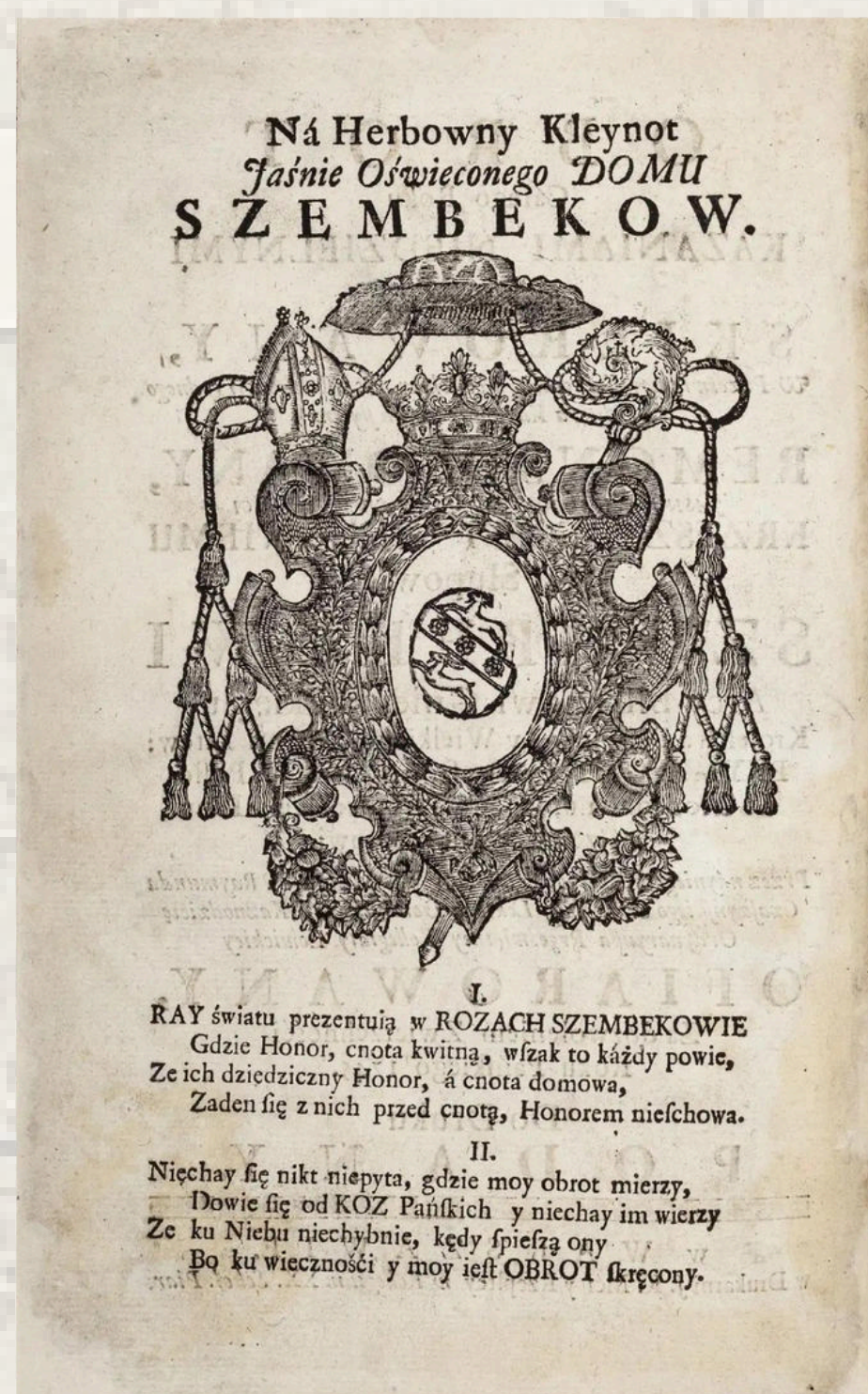
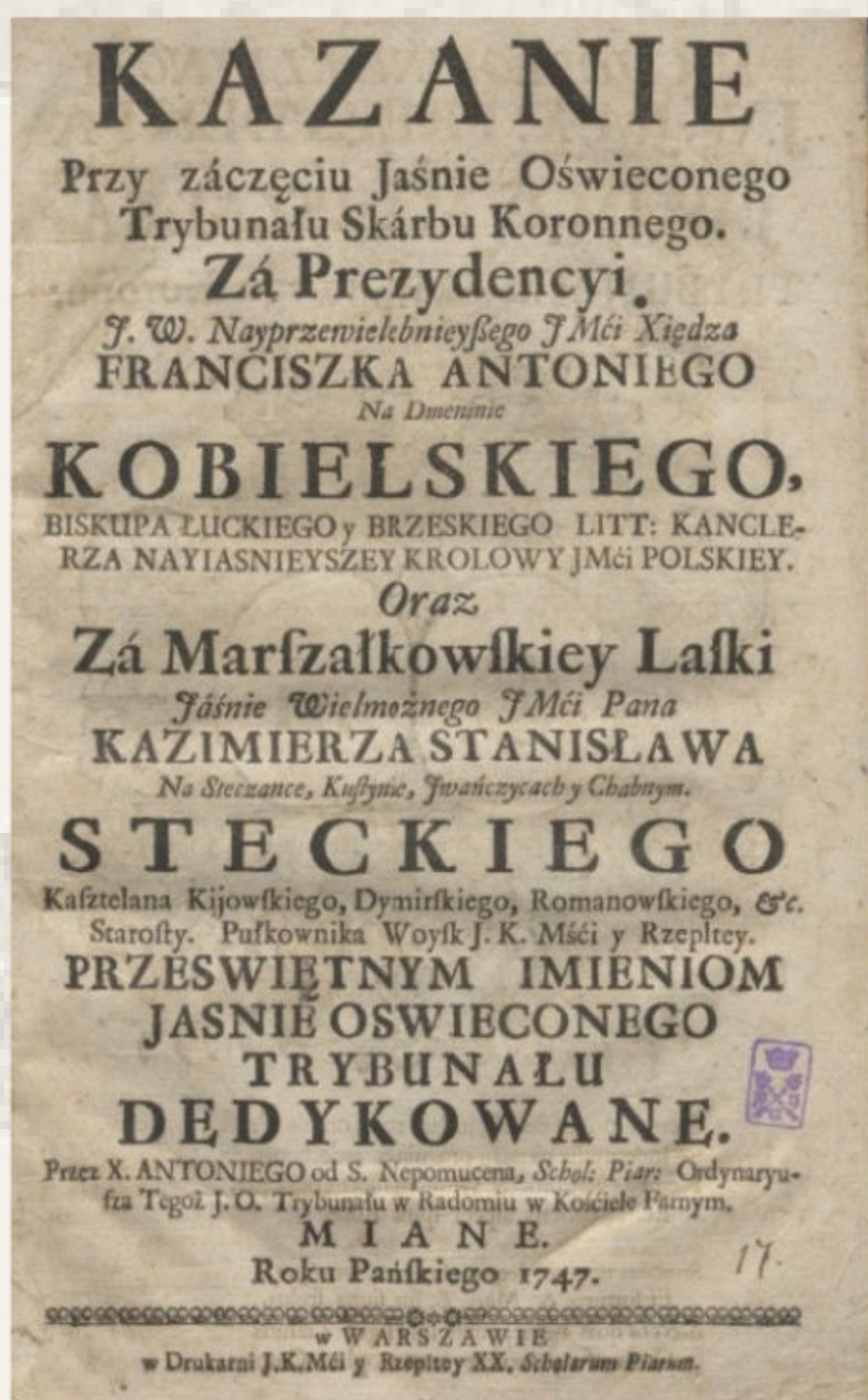
Kim byli kaznodzieje? Jaką rolę odgrywali kaznodzieje w dziejach państwa polskiego? Z reguły cieszyli się szacunkiem i ze względu na swoją służbę, i konieczność przygotowywania się do swoich wystąpień, byli zwalniani z niektórych obowiązków duszpasterskich. Niektórzy posiadali własne zbiory biblioteczne. Warto podkreślić, że kaznodzieja, oprócz odpowiedniego wykształcenia, musiał posiadać określone predyspozycje osobowościowe. Aby kaznodziejski przekaz był skuteczny, mówca musiał pozyskać sobie serca słuchaczy i przyciągnąć ich uwagę swoją postawą. Duże znaczenie odgrywały zdolności oratorskie, modulacja głosu i gesty.

Na kartach polskiej historii zapisało się wielu mówców kościelnych. Do najbardziej znanych nowożytnych kaznodziejów należą Piotr Skarga, Hieronim Powodowski, Fabian Birkowski, Jacek Mijakowski, Tomasz Młodzianowski czy Antoni Węgrzynowicz. Wymienieni nie wyczerpują panteonu najwybitniejszych kaznodziejów występujących na polskich ambonach. Pozostawione przez nich teksty stanowią pokaźny zbiór, wciąż kryjący wiele informacji. Co ważne, ze względu na kunszt artystyczny i specyficzną erudycję, kazania są świadectwami swoich czasów i dziełami wpisującymi się w ówczesne style językowe.

Dane i wyniki

Kaznodzieje wypowiadali się na różne tematy, nie tylko w kwestiach teologicznych. To sprawia, że kazania mogą być analizowane pod różnymi kątami i z perspektywy różnych dziedzin:

- historii religii** → kazania przedstawiają m.in. walkę Kościoła katolickiego z innymi wyznaniami, czy też pokazują, które zgromadzenia zakonne zajmowały się przemawianiem,
- historii politycznej** → szczególnie interesujące w tej kwestii są kazania wygłaszane z okazji zjazdów sejmikowych czy trybunałów,
- historii społecznej** → kazania stanowią cenne źródło do dziejów obyczajowości np. można z nich dowiedzieć się, jakie były największe wady społeczeństwa polskiego,
- filozofii** → kwestie światopoglądowe były często podejmowane przez kaznodziejów, do najważniejszych należy temat życia i śmierci czy zbawienia i potępienia,
- językoznawstwa** → w tym zakresie obiektem badania mogą być polskie glosy w pierwszych łacińskich kazaniach czy specyficzny barokowy język,
- historii literatury** → biorąc pod uwagę wkład polskiego kaznodziejstwa katolickiego w kształtowanie polskiego języka, mowy kaznodziejskie można uznać za pomniki literatury polskiej,
- historii mentalności** → kaznodzieje chętnie podejmowali kwestie moralności człowieka, szczególnie ważne są także wątki egzystencjalne, które najczęściej pojawiały się przy okazji kazań pogrzebowych,
- badania nad genealogią i dziejami szlachty polskiej** → choć grafika pojawia się w kazaniach stosunkowo rzadko, to jednak można odnaleźć w nich wiele herbów szlacheckich, a także sporadycznie listy nazwisk członków danego rodu, które kaznodzieja wymieniał we wstępie swojej mowy.

Po lewej: karta tytułowa *Kazania przy zaczęciu Jaśnie Oświeconego Trybunału Skarbu Koronnego* autorstwa Antoniego Marcina Chojnackiego, Warszawa 1747; po prawej: herb Szembeków wraz z wierszem, karta pochodzi ze zbioru kazań Rajmunda Czaszyńskiego *Obrót całego Roku Kazaniami Niedzielnymi*, Warszawa 1745.

Po lewej: Florian Stanisław Cynk, *Książd Piotr Skarga* (obraz powstał przed 1912 r.); po prawej: znajdujący się w Opolu pomnik Peregryna z Opola, twórcą kazań na przełomie XIII/XIV wieku.

Metodologia

Prowadzone badania dotyczą katolickich kazań średniowiecznych oraz nowożytnych. Wykorzystane metody to studium przypadku, analiza i krytyka źródeł historycznych, metoda porównawcza oraz budowanie kategorii analitycznych.

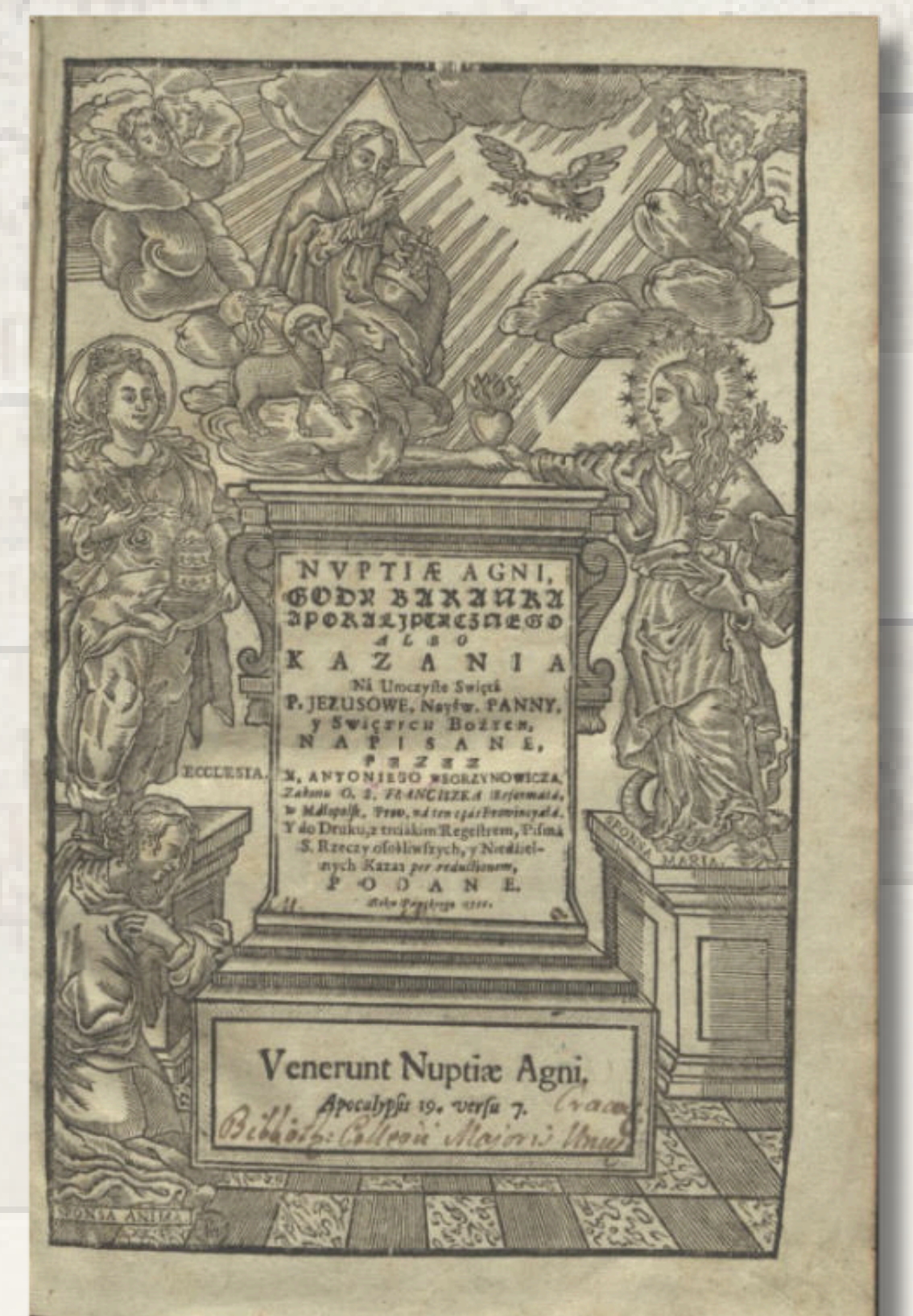
Wybrana literatura

- Galwiazek T.**, *Kształtowanie mentalności chrześcijańskiej w świetle kazań dominikańskich czasów saskich*, Toruń 2009.
- Kuran M.**, "Przez zarzuconą subtelną bawełnicę...": "cognitio symbolica" w kazaniach reformata Antoniego Węgrzynowicza: (źródła, zastosowania i konteksty), Łódź 2022.
- Małyśiak J.**, *Miejsce melancholii w mentalności społeczeństwa staropolskiego doby późnego baroku w świetle kaznodziejstwa epoki*, Kraków 2019.
- Panuś K.**, *Kaznodziejstwo*, t. 1-3, Kraków 2022.
- Pawlak W.**, *Koncept w polskich kazaniach barokowych*, Lublin 2005.
- Smolińska A.**, *Spółczesność polskie w kazaniach jezuitów przełomu XVII i XVIII w.*, Kielce 2005.
- Wolański F.**, *Kaznodziejstwo bernardyńskie w staropolskim systemie komunikacji społecznej schyłku epoki saskiej. Studium kształtowania wyobrażeń i postaw*, Toruń 2012.
- Związek J.**, *Rzeczywistość historyczna w kazaniach*, Częstochowa 2009.

W tle *Kazania świętokrzyskie*, pochodzące z XIII lub XIV wieku.

Informacje o autorze

Patrycja Mierzyńska, doktorantka w Szkole Doktorskiej Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, zainteresowania badawcze: choroba w perspektywie kaznodziejstwa epoki saskiej.

Po lewej: rękopis *Praedicationes* z VIII lub IX wieku – najstarszy przechowywany manuskrypt w Polsce, zawierający kazania na różne dni postne, przechowywany w Bibliotece Krakowskiej Kapituły Katedralnej (Ms 140, k. 100v), ilustracja przedstawiająca symbole czterech ewangelistów; po prawej: bogata grafika na karcie tytułowej zbioru kazań Antoniego Węgrzynowicza *Nuptiae Agni, Gody Baranka Apokaliptycznego*, Kraków 1711.